

que tenien posat el rector en *roda*», Pous i Pagès (*Jordi Fragnals*, 54). «Anar lo temps de *roda*: estar el temps insegur» en el Segre mj. (Montanya, *Topografia Mèdica de Ponts*, 211); a *roda* 'per tanda, fent tomb entorn': «hi venien a *ròda* a vigilar les ovelles, que no sortissin de la propietat, rodant el camp» cerd. (Llo, 1959); *estar en roda* 'isolat': «al mig de l'Albufera, per allà, hi ha una 'mata' que està *en roda*» Palmar (1962).

Tant en l'ús popular com literàriament ha restat el mot de sempre. «--- se capdella y descapdella / lo contrapàs / --- / encaxan los fadrins ab les donzelles / --- / quan la viventa *roda* és acabada, / suau, magestuosa, acompassada, / al ayre de la música comença de *rodar*», *Can* 1, 19d; «lleig drac d'ulls flamejants / en *roda* la gran cua brandant, com una llansa / tantost ab gorja y urpes li copsa abdues mans», *Atl* 11, 37c

Accs. peculiars: a) En les naus la *roda* avui s'entén (Ruyra, *El Rem de 34s*, 41) la *roda de proa*, capçal d'avant de l'embarcació, però els pescadors del Maresme ho diuen també de la *roda de popa* (StPolM, 1928), i a Mall. em diuen en el Port d'Andratx que el «bot té sa *roda* de dalt llarga», la de proa (1964) [1484, *AlcM*, §]: en l'origen s'aplicava a tota la peça corbada que forma aquella vorada de la nau igual que la de popa (Jal, *Gloss N*): és una denominació comuna a les llengües rom. mediterrànies (*rôta* a les I. Lípari, VKR III, 357), i des del cat. va passar al cast *roda* [1573], DCEC IV, 81a24-31; d'aquí la *contra-roda*: peça de reforç de la roda, que va empernada a la roda per la part de dins, fins a un terç de la distància entre les dues «rodes», i els serveix de contrafort i perquè s'hi adhereixi l'estopa del calafat (StPol de Mar, L'Escala, 1937)

b) Irrigació hidràulica. 'Espècie de sínia gran i mecànica per pujar aigua': la veig estesa almenys fins al Segrià (Puigverd, 1964) i el Conflent (si bé allí alguns hi ha que ho francesen dient *rûda* Rigardà, 1960). c) 'Dispositiu rotatori protèctic': «se cremaven alguns castells y *rodes* de focs artificials per tals festes --- de Corpus ---», BdMaldà (*Excurs*, 166).

DERIV: *Rodall*. *Rodalló* 'clapa de sembrat' (que Alcover recull de Vic, Igualada i Areny, escrivint *rodelló*, BDLC IX, 298). *Rodatge* *Rodeta* [1768, val; Belv.] 'adorn del pentinat de les noies valencianes populars': «parla un avi llaurador, planyent-se del caràcter pretensions de la seva néta: "caragols ni *rodetes* no ha portat mai ma néta: / vol dur ben alt el topo, com una senyoreta"», TLlorente (citat en SGuarner, *El Sector Progressista en la Renaix* Val 2, 78).

Rodella: a) 'escut circular' [1395]: «in dicta camera erant *rodellas* sive taulatxos de fust» i altres quatre exs. ross Ss. xv-xvi (*InuLC*); *DAg*, Drassanes, 1467; «17 *rodelles* de diverses senyals, it. 9 -es ab senyal de la ciutat --- 6 *rodelles* ab senyal del bou»; «broquer o r.: pelta, ancile», OPou (*ThPu*, 171); «ha de tenir son *patge* de *rodella*, lo qual li ha de anar davant per sinc a sis passos, y li ha de aportar morrió, *rodella* y gineta», Dgo. Moradell (*Preludis Militars*, 1640); «Abriga ab lo capmall sa testa bella, / son cos gallart

y fort, ab la *rodella* / ---», *Can* 1, 8e; «Creu de Jesucrist --- / te vull en mon braç com una *rodella*, / te vull en mes mans com un espasí / ---», Verdaguier (*Flors del Calvari*, O C, Pop. xvi, 123).

b) Havent-se usat rodelles de fusta com a blanc per fer exercicis de tir, es donà aquest nom al blanc que duien els marxants de festa major que oferien premis als tiradors improvisats: «El seu oncle apariava la fletxa i la *rodella*; i la noia cobrava, i amb l'imant de les seves mirades se'ls enduia i els feia errar», Coromines (*L'Avi dels Mussols*, IV, 147, xiv, 209);² c) 'ciri entrotllat': «Aux saints Abdon et Sennen, en leur offrande --- un long cierge enroulé sur un pivot, pesant une quinzaine de livres et qu'on appelle la *rodella*» (Hor Chauvet, *Les Couleurs du Vallespir*, 46). d) Antiq. 'os circular en el genoll', el que després s'ha anomenat, amb l'equivalent diminutiu llatí *ròtula* [segle XIII]: «Del deslogament de la *rodela* del jonoyl», Tederic (*Cirurgia*, BDC XIX, 256), i així se seguí usant fins a data molt moderna, entès i considerat normal encara a princ. S. XIX, car Belv. i Lab no porten *ròtula* sinó només *rodella* de genoll *Rodelleta*

De *rodella* s'extragué el masculí *rodell* (*Dag*, diverses accs menestrals en les comarques del cat. or. i NE); a les Guillerries *rûdèl* es diu esp. del cercol de fusta de castanyer per a bòtada (Espinelves, 1936), «els feixos de cescles juntats i lligats en forma rodona», *CostManc* 1, § 617, amb més detalls i distingint-ne sis menes per llurs noms (*esqueroles*, *quarteroles* ---); també a la Selva, on un bosquerol de Brunyola me'ls descriu com vares [d'avellaner o castanyer, ¿freixe?] que són «tanys» de tres o quatre anys: abans els usaven per fer cercols de barrils d'arengades i altres salums, cosa que ja no es fa, i ara els bullen y serveixen per fer mobles, perquè es poden caragolar com volen [1972], sembla que a l'Alta Garrotxa usaven per això masc i fem (amb alguna distinció?): «Ab son pare fèyam negoci de *rodells* y carbó, y solíam tenir nostres colloquis al pati del molí», «se l'havia vist ab els trabucayres, en una feta de què fou víctima un tal Clapés, qu'acabava de cobrar una partida de *rodelles*», MrnVayreda (*Puny*, I, 4 II, 71 (61), XI 176 (140)). A l'Alt Pall -Ribag. es diuen *rodèls* (o *brides* / *brides*) els cercolets que porta el suport de l'encluseteta de picar la dalla perquè no s'enfonsi massa a còpia de martellejar-hi (Taüll, 1982)³ Variant *rodull, plural pron. *rûdils* en fon. balear (men. 'cilindre tipogràfic d'entintar' *AlcM*).

Els qui es dediquen a fer «*rodells* o cercols de bòta», es deien des d'antic *rodors* (o *baguers*) a StHilari (CaCandi, *StHrSacalm*, 97), que és també el nom que em donen a Espinelves (1936): el *CostManc*. admet juntament, per a això, *rodors* i *rodellers* (I, §§ 618, 619); sembla tractar-se del mateix en el *Folk*l *Menorquí* de Camps Merc. (II, 116): «no surten mai des camí de ses *rodèhs*», si es refereix a un camí tradicional de bosquerols: per això caldria que la -ll de *rodell* fos de l'antic tipus *ʒl* (-CL-), que passant per *ʒ* s'esvaeix del tot en el parlar de l'illa; cosa possible, car això és quasi el mateix que la base en -ïCL- suposada pels ma-